

Полюк І. С.,
доцент, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу
французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Петрова О. Б.,
магістрант кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ВІДПОВІДНИКИ ФРАНЦУЗЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. Статтю присвячено опису перекладацьких відповідників на матеріалі французьких медичних термінів, а також аналізу засобів їх відтворення українською мовою. Перекладацькі відповідники виражені медичними еквівалентами, аналогами, адекватними замінами, що передають рівний або відносно рівний обсяг інформації.

Ключові слова: перекладацькі відповідники, анатомічний термін, медичний термін, трансформації, переклад, еквівалент, аналоги, заміни.

Постановка проблеми. Переклад у галузі медицини займає визначну ланку в системі науково-технічного перекладу з огляду на розширення співробітництва лікарів України та Франції. Оскільки для перекладу термінів медичної тематики перекладачеві необхідно володіти не тільки глибокими знаннями іноземної мови, спеціалізованою термінологією, а й розумінням наукового матеріалу, який він перекладає, основами теорії перекладознавства, дослідження особливостей перекладацьких відповідників медичних термінів стає важливим і необхідним.

Вивчення специфіки медичного перекладу передбачає опис перекладацьких відповідників, що передають рівний або відносно рівний обсяг інформації, їх типів та особливостей лексичних способів перекладу французьких медичних термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика перекладацьких відповідників була і залишається у центрі уваги багатьох мовознавців (А.Д. Швейцер, В.В. Сдобников, О.І. Чердніченко та ін.).

Так, у новітніх мовознавчих студіях, об'єктом вивчення яких є лексичний відповідник, лінгвісти звертаються насамперед до питань *визначення* перекладацьких відповідників (Т.Р. Левицька і А.М. Фітерман) *проблеми* перекладу (І.С. Алексєєва, Н.В. Мечковська, Ж. Мунен, О.І. Чердніченко, П.Л. Шепелева), специфіки *медичного* перекладу (К. Рейс, Ж. Амаль, Н.В. Мечковська, Д.В. Самойлов та ін.), типів *трансформацій* (Л.С. Бархударов, В.Н. Комісаров, Я.І. Рецкер та ін.). Таким чином, сьогодні з'ясовано ступінь лексико-семантичної відповідності мовних одиниць, встановлено типи відповідників між лексичними одиницями оригіналу і перекладу (Я.І. Рецкер). Водночас ці праці, доповнені результатами аналізу новітніх концепцій, потребують систематизації.

Метою статті є розкриття особливостей перекладацьких відповідників на матеріалі французьких медичних термінів.

Об'єктом дослідження є французькі медичні терміни.

Виклад основного матеріалу. На думку мовознавців, поява поняття перекладацьких, зокрема лексичних, відповідників припадає на середину ХХ ст., чому значно посприяли теоретичні погляди науковця Я.І. Рецкера [6, с. 55]. Заслуга лінгвіста полягала в тому, що він звернув увагу на закономірний характер лексичних відповідників, вказав на важливість аналізу різних їх типів і видів.

У теорії перекладу існує кілька визначень перекладацьких відповідників, що пов'язано зі статусом цього поняття щодо перекладацької трансформації. Один із найбільш авторитетних теоретиків перекладу В.Н. Комісаров стверджує, що це одиниця мови, яка регулярно використовується для перекладу [4 с. 63].

Крім того, науковці Т.Р. Левицька і А.М. Фітерман ділять всі відповідники на еквіваленти та трансформації. Під еквівалентами лінгвісти розуміють не тільки лексичні, а й граматичні відповідники. Трансформаціями автори називають відповідники, що з'являються в перекладі, коли еквівалент відсутній, розмежовуючи граматичні, лексичні та стилістичні трансформації. Вищезазначені вчені розглядають і сам переклад як певну трансформацію, підкреслюючи тим самим, що термін «трансформація» може позначати не тільки різновид відповідності, а й процес його отримання [5, с. 55].

Специфіка перекладацьких відповідників у відтворенні медичних анатомічних термінів.

У теорії перекладу Я.І. Рецкером була розроблена теорія закономірних відповідників, у якій поняття еквівалентності поширювалося тільки на мікроодиниці. У рамках цієї теорії була запропонована така класифікація міжмовних відповідників: 1) еквіваленти, 2) варіантні та контекстуальні відповідності, 3) різні види перекладацьких трансформацій або адекватних замінів [6, с. 55].

Проаналізуємо типові приклади трьох основних груп відповідників, за класифікацією Я.І. Рецкера: а) еквівалентів; б) аналогів; в) адекватних замінів [6, с. 55].

Перший тип є постійними медичними відповідниками між двома або більше термінами незалежно від контексту. Ми вирізняємо тут як моносемічні, так і полісемічні медичні терміни, позбавлені конотативного значення і виразної цінності. Наведемо декілька прикладів: *Oreillette gauche (nf)* – *ліве передсердя*, *Ventricule gauche (nm)* – *лівий шлуночок*, *Fossevé siculaire (nf)* – *жовчний міхур*, *Allergie (nf)* – *алергія*, *Anémie (nf)* – *анемія*, *Cancer (nm)* – *рак* (ФРМ)

Із наведених термінів помітно, що постійні медичні відповідники позначають порушення імунної системи людини, анатомічну будову серця, окремі органи, загальнопоширені хвороби. Вони збігаються в інформативного обсягу і можуть бути розглянуті як абсолютні міжмовні синоніми.

Проте часто перекладач має справу з іншим типом відповідників, результатом якого є переклад за аналогією, за допомогою вибору одного з декількох можливих синонімів, наприклад: *Stéatose (nf)*: – *жирова інфільтрація печінки* – *жировий гепатоз* – *стеатоз* (ФРМ).

Перший український термін відтворюється через модуляцію: додаються:

- відносний прикметник *жирова* (виражає ознаку хвороби через її відношення між печінкою та внутрішніми тканинами, особливості захворювання, яке є одним із видів гепатозу);
- похідний синтетично утворений іменник *інфільтрація*, що деталізує процесуальність протікання патології;
- іменник *печінка*, який виступає залежним словом, вказує на локалізацію. З цього випливає, що французький термін є загальнопрофесійним, але відомим лише у вузькому колі медичних спеціалістів, проте у перекладі через модуляцію термін стає більш зрозумілим і легшим для сприйняття завдяки додаванню відносного прикметника, який виражає ознаку хвороби, похідного синтетичного іменника, що деталізує процесуальність патології, й іменника, який точно детермінує уражений орган.

Другий український аналог, *жировий гепатоз*, утворений через модуляцію. Додається відносний прикметник *жировий*, як і в попередньому прикладі, а локалізація і процесуальність виражається через похідний іменник грецького походження – *гепатоз*, значення якого акцентує інші аспекти хвороби, а саме: порушення обміну речовин у печінкових клітинах (гепатоцитах) і розвиток у клітинах печінки дистрофічних змін (тобто центр семантичного значення змінюється порівняно з першим варіантом перекладу).

Третій український відповідник, *стеатоз*, утворений через транскрипцію. Враховуючи грецьке походження, складно відразу зрозуміти, не звертаючись попередньо до медичних словників, яке поняття виражає медичний термін.

Вищезазначені аналоги відрізняються семантичним компонентом у перекладі і представляють відмінності у плані вираження.

Тож робимо висновок, що перекладацькі аналоги застосовуються для перекладу термінів, які позначають захворювання травної системи, порушення обміну речовин у клітинах, розвиток дистрофічних змін, біохімічні та функціональні зміни в тканинах та органах, спричинені хворобою. Значення відтворюється через модуляцію шляхом додавання відносного прикметника, похідного синтетично утвореного іменника, що деталізує процесуальність протікання, локалізацію патології, похідного іменника грецького походження, значення якого акцентує інші аспекти хвороби, через що центр семантичного значення змінюється. У разі модуляції український аналог стає більш зрозумілим і легшим для сприйняття, розуміння. Через транскрипцію український аналог лишається вузькоспеціалізованим. Отже, аналоги відрізняються семантичним компонентом у перекладі і представляють відмінності у плані вираження.

Окрім вищенаведених аналогів, що не вирізняють стилістичних нюансів, маючи різні семантичні компоненти, виокремлюють аналоги, які можуть характеризуватися різними стилістичними критеріями.

Наприклад, медичний термін *habitus (nm)* може мати ряд інших значень, як клінічного, так і неклінічного характеру: *габітус*, *будова тіла*, *конституція* (ФРМ).

Наведені українські варіанти мають суто медичний аспект, перекладаються через транскрипцію (*габітус*), пояснення (*будова тіла*), модуляцію (*конституція* – шляхом семантичного переосмислення поняття, яке виражає сукупність функціональних і морфологічних особливостей організму, що склалися на основі спадкових і набутих властивостей, які визначають своєрідність реакції організму на зовнішні і внутрішні подразники), проте існують інші нейтральні варіанти:

- 1) *зовнішній вигляд*, *зовнішність*, *постава*, *вигляд*, *фізіономія*;
- 2) *наряд*, *одяг*;
- 3) *властивість*, *стан*, *становище*;
- 4) *настрій* (ФРМ).

У контекстуальному відношенні термін має такі варіанти: *Habitus (nm) asthénique* – *астенічна статура*, *Habitus (nm) physiologique* – *нормостенічна будова тіла*, *Habitus (nm) apoplectique* – *апоплектична будова тіла*, *Habitus (nm) destiller* – *тотальна астенія*, *Habitus (nm) alcoolique* – *риси обличчя алкоголіка* (ФРМ).

Тож підсумовуємо, що медичні аналоги, відрізняючись стилістичними і виразними нюансами, мають одну і ту ж семантичну інформацію щодо біохімічних і молекулярних механізмів розвитку хвороб, форми, будови організму й окремих його органів чи систем. Перекладаються через транскрипцію, пояснення, модуляцію.

Окрему специфіку перекладу представляють медичні терміни, яким властива міждисциплінарність і полісемантичність. *Chambres*, *cavité* позначають основне структурне розгалуження серця і перекладаються як *камера*, однак термінам властива наявність ряду варіантів перекладу з різними значеннями, наприклад, термін *cavité* має такий ряд: *впадина*, *камера*, *поглиблення*, *виймка*, *резонатор*, *гніздо*. Термін *chambres* також є багатозначним: *кімната*, *камера*, *коробка*, *резервуар*, *палата*, *пристрій*, *приміщення*. Тому під час перекладу потрібно зосереджуватися на семантично точному відтворенні, аби не спотворювати зміст. Фіксується наявність синонімії у перекладацьких відповідниках, але тільки в межах ізольованого значення.

Також робимо висновок, що аналоги застосовуються для перекладу багатозначних термінів, які належать до тематичної групи зовнішньої форми і пропорції тіла людини, органу кровоносної системи, судини тіла тощо. Їм характерна синонімія, але тільки в межах ізольованого значення.

Третій тип відповідників, а саме адекватні заміни, відбувається, коли виключається використання постійних еквівалентів або аналогів.

Адекватні заміни дуже поширені у перекладі слів із французької мови українською. Дійсно, вони використовуються для отримання правильного, адекватного перекладу.

Наведемо декілька прикладів: *Cordages (nm, pl)* – *сухожилкові нитки*, *Piliers (nm, pl)* – *міжшлуночкова перегородка*, *Artère pulmonaire (nf)* – *стовбур легеневих артерій* – *ліва легенева артерія* – *ліві легеневі артерії* – *легеневий стовбур* (ФРМ).

Із наведених прикладів стає зрозуміло, що у відтворенні присутній логічний розвиток поняття, зміна родо-видових відношень. Так, термін *Piliers* є міждисциплінарним, стосується технічних галузей і означає такий ряд понять: *підпора*, *стовп*, *пілерс*, *завсідник* (ФРМ). *Підпора* – мається на увазі циркулярний стовп, що підтримує верхню частину будівлі, поняття *стовп* виражає архітектурний елемент вертикальної форми;

тримальну частину опорної конструкції, тоді як *завсідник* і *пілерс* позначають конструктивний елемент, виготовлений з алюмінієвого сплаву, який служить опорою місць.

У вищенаведених відповідниках наявна основна спільна сема – певне пристосування для підвищення стійкості будь-якої конструкції, тому для перекладу терміна *piliers*, що вживається у медичній галузі, використовуються поняття *перегородка*, а задля конкретизації та його релевантності з медичним контекстом застосовують відносний прикметник *міжшлуночкова*, який детермінує локацію, розміщення.

Іншим яскравим прикладом є *cordages (nm, pl) – сухожилкові нитки* (ФРМ). Для відтворення вдаються до модуляції. Так, термін *cordage* має ряд значень: *мотузка, канат, снасть, частина снасті, трос, буксир* (ФРМ). Всі вони вказують на певний гнучкий виріб, виготовлений із волокон різного походження – рослинного, синтетичного або мінерального, тому використовується міждисциплінарний термін *нитки* (охоплює технічну сферу), до якого додається означення *сухожилкові* (аналітично утворений відносний прикметник), що виокремлює якісно-функціональні характеристики медичного поняття.

Висновки. Трагування поняття перекладацького відповідника залежить від того, що саме вважати за одиницю перекладу, що може бути як словом або словосполученням, так і синтагмою, реченням або надфразовою єдністю. Перекладацькі відповідники виражені медичними еквівалентами, аналогами, адекватними замінами. Медичні перекладацькі еквіваленти позбавлені конотативного значення і виразної цінності, позначають порушення імунної системи людини, анатомічну будову серця, органи, загальнопоширені хвороби. Вони збігаються відповідно до інформативного обсягу терміна і розглядаються як абсолютні міжмовні синоніми. Перекладацькі аналоги застосовуються для перекладу термінів, які позначають захворювання травної системи, порушення обміну речовин у клітинах, розвиток дистрофічних змін, біохімічні та функціональні зміни в тканинах та органах, спричинені хворобою. Відтворення відбувається через модуляцію шляхом додавання відносного прикметника, похідного синтетично утвореного іменника, що деталізує процесуальність протікання, локалізацію паталогії. Аналоги багатозначних термінів застосовуються для перекладу тематичної групи, яка позначає фізіологічну будову, людський організм, органи кровоносної системи, судини тіла тощо. Перекладацькі адекватні заміни застосовуються для міждисциплінарних термінів, що належать до технічних галузей, виражаючи основні структурні та функціональні одиниці м'язової

тканини, елементарні одиниці м'язів. Перекладаються через модуляцію. Одержані результати та висновки відкривають перспективи подальшого дослідження особливостей перекладацьких відповідників медичних термінів, їх типів і специфіки їх перекладу.

Література:

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: учеб. пособ. СПб.: Филол. фак. СПбГУ; М., 2006. 352 с.
2. Бархударов С.Г. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). 1975. 240 с.
3. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учебник. М., 1990.
4. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Проблемы перевода. М., 1976. 124 с.
5. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. М.: Р. Валент, 2004.
6. Французско-русский медицинский словарь (ФРМ). URL: <http://www.classes.ru/all-french/dictionaryfrench-russian-med.htm>.
7. Reiss, K. Problématiques delatraduction / trad. Katherine A. Bocquet. Paris: Economica, 2009.
8. Rouleau M. Latraduction médicale, une approche méthodique. Montréal, Linguattech, 1994. 53 p.

Полук И. С., Петрова А. Б. Переводческие соответствия французских медицинских терминов

Аннотация. Статья посвящена описанию переводческих соответствий французских медицинских терминов, а также анализу средств их воспроизведения в украинском языке. Переводческие соответствия выражены медицинскими эквивалентами, аналогами, адекватными заменами, передающими равный или относительно равный объем информации.

Ключевые слова: переводческие соответствия, анатомический термин, медицинский термин, трансформации, перевод, эквивалент, аналоги, замены.

Poliuk I., Petrova O. Correspondences of French medical terms

Summary. The article has been devoted to the description of correspondences based on French medical terms and to the analysis of translation methods in the Ukrainian language. The correspondences are represented by medical equivalents, analogues, adequate substitutes, transmitting an equal or relatively equal amount of information.

Key words: correspondences, anatomical terms, medical term, transformations, translation, equivalent, analogues, substitutes.